

Antal Balázs

Formálódó jelenlét

Irodalmi folyóiratok az interneten

Olvasási szokásaink talán legradikálisabb átalakulását vitte végbe az internet megjelenése a könyvnyomtatás kezdete óta. Egyszersmind már-már a reneszánszba illően robbanásszerűen növelte meg az olvasó emberek számát (szándékosan nem használom itt az 'olvasók' szót). A nyolcvanas-kilencvenes években felnövekvő leginkább a tévét bámulták – ma a tinédzserek jóval többet olvasnak, persze nem könyvet és folyóiratot, hanem az interneten fellelhető szövegeket. Mert bárki bármit is gondoljon erről a médiumról, tartalmának jelentős része – különösen a magyar tartalmaké – ma még szöveges. Persze korántsem mindegy, hogy az a szöveg milyen is. Nos leginkább nem szépirodalmi.

Az irodalmi lapok s a szépirodalmi könyvkiadók nem különösebben mozgékony szerzetek, nemkülönben sok esetben maga az anyag is meglehetősen ellenálló: míg egy zenealbumot digitalizálni a számítógépen CD-ről gyakorlatilag egy-két perc, bakelitlemezről vagy kazettáról pedig maximum annyi idő, mint amennyi a hangfelvétel lejátszási ideje; egy egész estés film digitalizálása néhány óra, de ebből a digitalizálóknak alig pár perc munkája van, utána a számítógép mindent maga old meg, vagyis a folyamat teljesen automatikus, ahogyan a zeneanyag digitalizálásánál is, addig egy könyvet emberpróbáló munka oldalanként digitalizálni, nincs benne semmi automatizmus, s ráadásul maga a könyvtárgy is sérülhet a szkennelés folyamán. S aztán persze még következik, hogy a digitalizálással létrejött új fenomén mennyire felhasználóbarát. Egy bedigitalizált könyv vagy folyóirat a képernyőn végül is megszokható, minősége azonban ingadozó – hiába olvasunk több tíz oldalt kényelmesen, ha a sokadik lap véletlenül rosszul lett szkennelve, vagy tévedésből éppen átlapozta a szkennelő – már fújhatjuk a nyugodt olvasást. Ugyancsak gondot okoz, ha a beszkenelt anyagot további vele való munka érdekében karakterfelismerő programon „eresztjük át”, hogy szövegszerkesztőben olvasható formátumúvá alakítsa. Az így kisebb-nagyobb nehézségek árán létrejött dokumentum még alapos korrektúrázásra szorul – amint arról számos kilencvenes-kétezres évekbeli újrakiadásunk árulkodik, mint pl. az Unikornis Kiadó Jókai- vagy Verne-sorozata: díszes kötés, drága kiadás, belül pedig korrektúrázatlanul hagyott beszkenelt karakterfelismerős anyag, ahol a program a régi kiadás elmosódott/sérült vagy egyszerűen csak valamilyen módon a mai standardtól eltérő karaktereit rosszul „azonosította”, s korrektorra meg nyilván nem tellett már. A régi nyomás szövegromlása jól azonosíthatóan „átcsúszik” a karakterfelismerőn – e hibák roppant kellemetlenek, s hihetetlen sok aprómunkát bírnak okozni.

Az újabb kiadványok esetében ez a sok munka persze már megkerülhető: az olyan elterjedt számítópes tördelő/kiadványszerkesztő programok, mint a Quark, az InDesign vagy a Corel eleve a gépen is esztétikusan kinéző, könnyen megnyitható és jól olvasható PDF-fájlokat állítanak elő – a legtöbb esetben a nyomdába is ebben a formátumban juttatják el a szerkesztőségek és a kiadók az anyagot, úgyhogy egypercnyi különmunkát nem kíván a munkatársaktól. Más kérdés, hogy a PDF igazából még nem az internet világa – inkább csak amolyan átmenet, a nyomtatott anyag „reprodukciójának” tűnik (noha éppen az ennek a reprotója), s leginkább arra való, hogy az ember kinyomtassa magának otthon, ne pedig a képernyőről olvassa. A web világában másféle típusokra és formátumokra van szükség, melyek dinamikusabban olvashatók – különösen, ha egy magazin két-három hasábos

elrendezésére gondolunk, melyek egy PDF-fájlt olvasva állandó kellemetlen föl-le görgetésre kényszerítik az olvasót –, gyorsabban töltődnek be, és könnyedebben váltogathatunk közöttük. Nota bene, olyan formátumokra van szükség, melyek az új médium adta esetleges plusz lehetőségekkel (mozgóképek, hang) is tudnak élni, nem beszélve a szövegben való keresés lehetőségéről, melyre a PDF nem vagy csak nehézkesen alkalmas – tekintve, hogy a számítógép nem mint szöveges, hanem mint képtartalmat értelmezi. A képen pedig lehetetlen (vagy csak külön programmal, PDF esetében pl. az acrobat readerrel lehetséges) szavakat keresni, akkor is, ha ezt a „képet” szavak alkotják – legalábbis a Google-től e téren nem várhatunk csodát, az nem keres a neten fellelhető PDF-fájlok szövegében, mert képnek látja őket.

A folyóiratok/kötetek PDF-es jelenléte a weben természetesen fontos az ismert terjesztési viszonyok között, hozzáférhetetlen anyagokat lehet közzétenni, távoli városokból, országokból is letölteni/megszerezni, tudományos dolgozatok írásakor gyakorlatilag ugyanúgy használható, mint a könyvtárgy formátum (gondolok itt arra, hogy ugye az oldalszámok is ugyanazok, nyilván, mint a print kiadványban, míg az igazi webes tartalmak esetében nem is értelmezhető az oldalszám kifejezés, így másképpen kell hivatkozni rájuk). Mégis a korral való haladás, az új médium szabványai s az olvasói elvárások változást sürgettek, s sürgetnek még ma is. Mint kiderült, nem csak a formátum, hanem a műfaj területén is.

Az elmúlt öt-tíz évben a szépirodalmi folyóiratok azért lassan megtelepedtek az interneten, s ma már a szakmában egyáltalán nem a luxus vagy a rongyrazás kategóriába tartozik ez a felület. Pár éve az NKA szépirodalmi kuratóriuma a folyóirat-támogatási pályázat keretében az internetes (a továbbiakban online) lapokat is támogatja már, még hozzá abban az esetben is önálló pályázat alapján, ha egy papíralapú folyóirat szeretne online oldalának támogatást szerezni (vagyis ugyanannak a folyóiratnak két teljesen külön pályázatot kell benyújtania a printelt és az online formátumáról, mintha két teljesen különböző lapról volna szó). Ez pedig, mármint hogy nem „kiegészítés”, hanem önálló fórum, jelez valamit a téma súlyából. Vannak szerkesztőségek, amelyek papíralapú anyagaikat töltik fel PDF-ben vagy HTML-ben, azaz a böngészőben közvetlenül olvasható (és a Google-ban kereshető) formában, vannak, amelyek közlik a papíryanagot, s mellette olyasmit is, ami csak a weben jelenik meg, s néhány – egyre több – olyan kezdeményezés is van, amely csak online folyóiratként üzemel, nincs papíralapú kiadása – s persze olyan folyóirat is akad még, amelynek nincs online felülete, pénz vagy hozzáértés hiányában, és talán egy-kettő olyan is, amely makacsul nem kíván tudomást venni az új kihívásról. Mert az online valamennyire az. Mielőtt rátérnék írásom tárgyára, azaz a folyóiratok neten fellelhető kiadásainak áttekintésére, összegezném, melyek is ezek a kihívások.

Nos a következőket tudnám kapásból sorolni, melyek természetes igényként jelentkeznek egy akármilyen weboldallal való találkozáskor: áttekinthetőség, esztétikus kinézet, gyors működés, kereshetőség, interaktivitás, intermedialitás, aktualitás – és ingyenesség. Bár a szépirodalmi folyóiratok nem a piacról élnek, időnként jól jön az eladásokból befolyó bevétel. Az internetes jelenlét gyakorlatilag a bevételekről való teljes lemondást jelenti. A magyar weben eddig életképtelennek tűnik bármilyen döntően írott sajtótermék pénzes kiadása (vagyis hogy csak előfizetés árán lehet olvasni – bár olyan tudomány-népszerűsítő lapot már láttam, ahol csak a nyomtatott változat előfizetői nyithatják meg a cikkeket az oldalon), hát még a standokon minimál árakon is nehezen eladható irodalmi folyóiratoké! Nem is tudnék mondani példát ilyen irányú kísérletre. Az egyetlen bevételi forrás a reklám lehetne, de folyóirataink legnagyobb része ilyenminek a printváltozatokban sem enged teret. Bár általában a kis pénz is nagy pénz egy folyóiratnál, mégis egy átlagos irodalmi webhely látogatottsága olyan kicsi reklámbevételt jelentene egy-egy hirdetés kirakásával, hogy annyiért nem

éri meg „elcsúfítani” az oldalt. Ha egyáltalán akadna hirdető. Ezzel szemben a felület elkészítésének és működtetésének költsége akár rettentő magas is lehet, különösen ha nem akad a szerkesztőség közvetlen munkatársai között legalább alapos felhasználói szintű informatikai ismeretekkel rendelkező személy. Egy gyors tárhely átlagára Magyarországon 10-20 ezer forint között van éves szinten. Vannak ingyenes tárhelyek is, ezek vagy lassúak, vagy hirdetésekkel szabdaltak, de semmiképp sem köti masszív szerződés őket a laphoz, vagyis pl. bármikor gondolhatnak egyet, és megszüntethetik a tárhelyet.

De ez a kisebbik probléma. Maga az oldal elkészítése és karbantartása nagy gondot és esetenként költséget igényel. Minél kevésbé értenek egy szerkesztőség munkatársai a számítógéphez és a programozáshoz, nyilván annál egyszerűbben és automatizáltabban szeretnék végezni a munkát. Egy olyan rendszer elkészítése, amely ezt az óhajt messzemenően kielégíti, akár millió forintos is lehet,¹ és sok konzultációval jár a programozó és a munkatársak között. Ideális esetben azonban el lehet jutni addig, hogy a szerkesztőknek már csak fel kell tölteniük a cikkeket, képeket, lapszámokat, más dolguk nincs. De még így sem fogják megúszni, hogy megtanulják valamennyire a dolgot. Ha akad hozzáértő a munkatársak között, vagy olyan, akinek van ideje pár hétig kísérletezgetni, akkor viszont gyakorlatilag ingyenesen is meg tudja oldani az online kérdését. Az internet világában számos nagyon profi, könnyen kezelhető és teljesen ingyenes tartalomkezelő rendszer (angol nevének rövidítéséből az internetes zsargonban CMS-ként ismertek) található, amelyek éppen arra hívatottak, hogy a programozni nem tudók is könnyen, esztétikus felületen közzé tudják tenni a neten szövegeiket, képeiket stb. A legismertebb ilyen rendszerek pl. a wordpress, a Joomla vagy a Drupal, melyekkel gyakorlatilag magyar nyelven is elérhető, majdnem hogy szövegszerkesztő felületen bonyolíthatjuk a publikálást és a tartalomszolgáltatás egyéb akcióit. Az ingyenes rendszer talán kicsit több munkát ad a felhasználóknak, mint egy programozó által kéz alá optimalizált szoftver, megeshet, hogy az álmaink weblapjáról le kell mondanunk, de ahogy fentebb írtam, biztos felhasználói szintű ismeretekkel és a rendszer néhány hetes tesztelgetésével biztosan meg tudjuk valamennyire közelíteni ideáinkat mind kinézet, mind működés tekintetében.

Szoftver és tárhely problémáihoz már csak pár adalék: amit egyszer kinyomtatnak (mármint manapság), az mindig ott lesz, a folyóirat bármikor fellelhető, a bibliográfiai hivatkozás hűsz vagy éppen száz év múlva is érvényes marad (most tekintsünk el a megsemmisülés, bezúzás stb. eshetőségétől). Ezzel szemben a neten nemhogy az anyagunk nem örök, és egy gondolattal eltűnhet onnan, de a hivatkozási hely is meglehetősen gyorsan és egyes esetekben akár észrevehetetlenül is változhat. Jelen sorok szerzője összfel szemtanúja volt egy online irodalmi folyóiratok számára rendezett érsekújvári konferencián, hogy egyik neves folyóiratunk nem kevésbé neves főszerkesztője a helyszínen, előadása megkezdésekor szembesült a ténnyel, hogy folyóirata weblapja többé nem található meg a régi címén/helyén – sem máshol. Nem is tudta bemutatni a lapot, mert egyszerűen nem volt már elérhető. Ugyanezen a konferencián több szerkesztő beszámolt arról, hogy a tárhelyszolgáltató – a szerkesztőségtől teljesen független és az iparági szabványokkal való lépéstartás miatt rá nézve mindenképpen kötelező – frissítési/karbantartási munkái következtében időnként el-elvesznek tartalmak a weblapokról, amelyeket vagy sikerül visszaszerezni, vagy nem. Hogy értsük, miről is van szó, gondoljunk az egyre újabb kiadású szövegszerkesztőkre, amelyek egyre

¹ Egészen pontosan 1,2 millió forintról hallottam, melyre egyik vezető folyóiratunk pályázott az NKA-nál, hogy elkészíttethesse tartalomszolgáltató rendszerét, s nem hasraütés-szerűen beszéltek az összegről – melyen *felül* jelentkezett még a szerkesztők s a szerzők honoráriumára. Azt hiszem, nem kapták meg a töredékét sem.

kevésbé akarnak együtt dolgozni a régi fájljainkkal. Ez is ilyesmi, csak terjedelmes oldal esetében alig is vesszük észre. Ugyancsak a frissítés, de akár kedvezőbb feltételeket kínáló új szolgáltató választása (ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy az oldalunk anyaga fizikailag egy másik merevlemezre kerül valami másik hűvös szoba mélyén) esetén is változhat oldalunk – utóbbi esetben a költözés itt sem egyszerűbb, mint amikor a szerkesztőség költözik az összes cókómókjával együtt a város egyik végéből a másikba. Ilyenkor azért a felhasználó nem észlel különösebb változást, viszont ha dolgozatunkban hivatkoztunk egy olyan internetes forrás írására, amely „helyet változtatott” a weben, jó eséllyel nem fogjuk megtalálni a cikket a régi címén. Ha minden klappol, a szerkesztőség túlélt a frissítéseket és a költözéseket, már csak arra kell figyelnie, hogy folyamatosan bővülő anyagainak egyre több meg több tárhelyet béreljen, és annak díját pontosan befizesse. Ellenkező esetben törlik a szolgáltató merevlemezéről.

A kinyomtatott lapok a szerkesztőségek megszűnése után is elérhetőek. Ott vannak a könyvespolcokon a régi számok, és e lapszámok – ahogy mondani szokás – már „nem kérnek enni”. Ha egy online folyóirat szerkesztősége megszűnik, és nem lesz, aki fenntartsa a tárhely bérletét, a szolgáltató előbb-utóbb visszavonhatatlanul törli a rendszerből szőröstül-bőröstül, hiába gondolja mindenki akár az internet Nyugatjának az adott fórumot. Azonban annak, hogy valami nem örök, megvannak a jó oldalai is az internet világában. Többnyire pofonegyszerű javítani pl. a hibás szövegeket – akár a korrekturális hibákat, de még a tárgyi tévedéseket is, vagy mondjuk újabb felismerések belátása esetén lehet frissíteni/aktualizálni az egyes írásokat. Az interneten közvetlenül olvasható szövegek bármikor tovább is írhatóak, megváltoztathatóak, interaktív oldalak esetében akár maguk az olvasók is felhívhatják a szerző figyelmét bizonyos tévedéseire, amit ő, a szerző akár figyelembe is vehet és javíthat, vagy esetleg egy adott íráshoz kapcsolódóan vita is kibontakozhat a hozzászólók között „élő egyenes adásban” az internetes felületen, többnyire az írások alatti felületen. Ekkor aztán bekövetkezik a sohasem lezáruló szöveg jelensége.

A legtöbb szerkesztőség tehát ma már kötelezőnek tekinti, hogy számait felvigye az internetre vagy a letölthető nyomdai formában (vagyis PDF-ben), vagy a böngészőben is megnyithatóan (azaz HTML-ben). Ez a gyakorlatban úgy néz ki, hogy egy szám bizonyos idő elteltével a megjelenésétől, általában az új szám megjelenésekor – amelynek legfőljebb csak tartalomjegyzékét és egy-két írását teszik elérhetővé azonnal – teljes egészében elérhetővé teszik az előző számot. A teljesség igénye nélkül így működik pl. a Holmi, a Jelenkor, az Élet és Irodalom, az Új Forrás, a Hítel, a Tiszatáj, a Forrás, az Irodalomtörténeti Közlemények stb., Erdélyben a Helikon, a Várad vagy a Korunk online felülete.

Filológusok számára kincset érőek a retrospektív anyagok, már amelyiknél megtörtént e visszamenőleges feldolgozás, de ahogy telnek az évek, gyakorlatilag egész könyvtárnyi anyagok érhetőek el e lapok jóvoltából a neten. Döbbenetes anyag található a Korunk honlapján (www.korunk.org) – 1926-tól minden lapszám fönt van, még hozzá kereshető formátumban, igen jól áttekinthetően. Ezzel a hatalmas anyaggal, nekem úgy tűnik, mindenképp listavezetők ma az irodalmi folyóiratok között a weben, ismereteim szerint nem nagyon jár más a nyomukban, legalábbis a maga erejéből (lásd később). A Tiszatáj (<http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/folyoiratok/tiszataj/current/>) 1992-től kiadott lapszámait teljes egészükben letölthetőek, ami megint hatalmas és fontos anyagot jelent – de ez az adatbázis nem kereshető. 1995-ös számaitól van fönt az Új Forrás (http://www.jamk.hu/ujforras/9501_02.htm), amelynek új szerkesztősége önálló online felület indítását tervezi (jelenleg csak a printet tükrözi az oldal), és bár belülről nem kereshető, a Google és egyéb webes keresők indexelik az anyagaikat. Az Élet és Irodalomnak (www.es.hu) 1998-as száma is elérhető, de csak

a 2002-es évfolyamtól van fönt minden egyes lapszáma teljesen kereshetően. Az Irodalomtörténi Közlemények (itk.iti.mta.hu) 2001 és 2005 közötti számai PDF-ben elérhetőek, az újabbak olvasáshoz regisztrálni kell magunkat az oldalon, mely regisztráció jelen pillanatban ingyenes, s nyilván valamiféle szorosabb kapcsolattartásra szolgálja a szerkesztők és az olvasók között. Nem tudom, milyen sikerrel zajlik ez a kísérlet, de az ItK mindenképpen jól áll a szigorúan vett szaktudományos lapok között, hiszen pl. az Irodalomtörténetnek (It) nincs működő weboldala, az Irodalomismeretnek is csak az 1998–2002 között megjelent számai érhetőek el (<http://www.c3.hu/~iris/>), új oldala (irodalomismeret.wordpress.com) félkésznek tűnik, és nem is üzemel, a Literatura pedig a Balassi Kiadó oldalán keresztül érhető el (<http://www.balassikiado.hu/BB/NET/LITERATURA/>), 2004 és 2009 közötti egyes számai letölthetőségével, míg a (budapesti) Helikonnak egyelőre csak tartalomjegyzékét lehet megtalálni a világhálón (http://www.matarka.hu/szam_list.php?fsz=744).

Míndez azt is jelenti, hogy a szaktudományos lapok anyagai közül, még ami fent van is az interneten, a Google számára láthatatlan (minden PDF-ben van).

A Jelenkor (www.jelenkor.net) 2002-től van fönt, teljes egészében kereshetően, több szempont alapján is. A Holmi (www.holmi.org) csak 2004-től, nyomdahűen, azonban nem kereshetően – cikkeinek csak igen kis része található meg HTML-formátumban. A Hitel (www.hitelfolyoirat.hu) 2006-tól kezdődően megjelent számai PDF-ben letölthetőek, a 2002–2005 közti számoknak pedig a tartalomjegyzékét közli az oldal. A (kolozsvári) Helikon (www.helikon.ro) oldala példaeértékűen követi a nyomtatott lap kinézetét, jól kezelt, esztétikus, kereshető és 2006 óta minden fönt van. Míg a Magyarországon elérhető online irodalmi adatbázisok (pl. az 1961 és 2006 között megjelent anyagok tekintetében borzasztóan hasznos és tulajdonképpen egyedüli, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár által gondozott adatbázis [<http://database.fszek.hu:2007/irodopt/irod0402.htm?v=irod&a=start&a1=>], amelyet sajnálatos módon 2007 eleje óta már nem frissítenek – viszont a katalógusukban azóta külön lehet keresni az irodalmi bibliográfia adatbázisban, amely szintén rendkívül alapos) valami miatt többnyire nem dolgozzák föl az erdélyi lapok anyagain, e folyóiratok saját adatbázisai egyenesen létfontosságúak. Bár a Székelyföld (www.hargitakiado.ro) számainak tartalomjegyzéke 2006-tól elérhető, nincs feltöltve minden írás a lapszámokból, ugyanúgy ugyanez áll a nagy múltú és szintén nagy fontosságú debreceni Alföld (www.alfoldfolyoirat.hu) helyzetére. A Kalligram folyóiratnak (http://www.kalligram.com/index.php?cl=casopis_container&iid=1) csak tartalomjegyzéke található meg az interneten, s az is csak 2007-től. Mindehhez kiegészítésként feltétlenül hozzátartozik még az OSZK honlapján elérhető Egyetemes Periodika Adatbázis (epa.oszk.hu), amely olyan lapokat is feldolgoz vagy teljes terjedelmükben, vagy csak tartalomjegyzékük tekintetében, amelyek önálló weblappal akár nem is rendelkeznek – és persze az is megéssik, hogy az EPA-n egy-egy laptól több minden található meg, mint a lap saját oldalán. Hogy például egy igazi kincsesbányára hívjam fel az olvasó figyelmét: az EPA-n az ItK lapszámái 1891-től (nem, nem elírás!) megtalálhatóak egészen 2005-ig, PDF-ben, azaz formahűen (de ahogy már kedves olvasóm nyilván tapasztalta, nem kereshetően).

Összességében elmondható, hogy a föntebb tárgyalt lapok, amelyek tehát online felületükön egy az egyben visszadják a print változatok anyagain, ahhoz keveset vagy leginkább semmit sem tesznek hozzá. Maguk az oldalak többnyire tartalmaznak anyagokat a folyóiratok történetéről, a szerkesztőségről és a szerkesztőkről, néhol van szerzői adatbázis is, de a szövegközlések nem élnek a web intermediális lehetőségeivel: nincsenek mozgóképanyagok vagy hanganyagok, a szövegekben nincsenek ún. hiperhivatkozások (azaz más, hasonló témájú szövegekhez vezető linkek), sőt azok a lapok, amelyek anyagaikat nem PDF-ben, hanem HTML-ben közlik, többnyire az adott lapszámokat

díszítő illusztrációkat is elhagyják. A fentebb tárgyalt oldalak között nem akad interaktív, azaz az olvasók nem tudnak közvetlenül hozzászólni az egyes írásokhoz (aminek megvan a maga előnye és hátránya is, lásd majd a későbbiekben).

A folyóiratok második csoportját felosztásomban olyan lapok alkotják, amelyek alapvetően print formátumúak, de online felületükön csak ott megjelenő anyagokat is közölnek, amellet, hogy tartalmuk jelentős részét a nyomtatott változat anyagai alkotják. Ilyen lapok pl. a Bárka, újabban a Műút, Erdélyben a Látó, de ilyen volt a Nagyítás, és csak kisbetűkkel jegyzem meg, hogy jelen sorok írójának kenyéradó gazdája, A Vörös Postakocsi is ezek közé a lapok közé tartozik.

A Bárka online magazinja (www.barkaonline.hu) külön szerkesztő keze alatt formálódik, önálló rovatokkal. Míg folyamatosan kerülnek fel a nyomtatott szám anyagai (melyek amellet, hogy kereshető formában kerülnek fel egyesével, írásonként, addig egyben, nyomdahú PDF változatban is megtalálhatóak az oldalon), a hírek, az irodalmi eseményekről szóló beszámolók, a csak az online-on létező tárcarovat, a mininterjúk, az itt vezetett irodalmi blogok vagy az olvasónaplók együtt naponta új olvasnivalót kínálnak, mint egy irodalmi napilapban. Míg a nyomtatott szám anyagai változatlanul kerülnek fel, az online-ra készült írások közölnek képeket, a szerzők szándékától függően akár mozgókép vagy hang is szerepelhet bennük (de nem valami gyakori jelenleg), valamint hozzá is lehet szólni az anyagokhoz, legalábbis az olyan olvasók számára, akik regisztráltak az oldalon. Nota bene, úgy tűnik, nincsenek sokan. Alapvetően az olvasók jelentős része nem szeret regisztrálni még ingyenesen sem, nem szívesen adja meg adatait, nem veszi a fáradságot, stb., ezért komoly különbségek mutatkoznak azon oldalak interaktivitása között, amelyek regisztráláshoz kötik a hozzászólást, s azok között, amelyek nem – az utóbbiakon akkor is jóval több a hozzászólás, ha kevesebben látogatják az oldalt. A regisztrálás, azt gondolnánk, megvéd a rosszindulatú hozzászólóktól, de egyes esetekben a jóindulatút is eltántorítja. Tapasztalatom szerint egy napi pár száz olvasót regisztráló internetes irodalmi folyóiratnál nem okoznak gondot azok, akik csak beszélogatni járnak az internetre, a nagy látogatottságú oldalak (pl. a későbbiekben tárgyalandó litera.hu), még ha regisztrációhoz kötik is a hozzászólást, akkor sem kerülnek el az ún. trollokat (az internetes zsargonban azokat nevezik így, akik csak káromkodó, rosszindulatú megjegyzéseket fűznek a cikkekhez, mindegy, azok miről is szólnak) – hiszen ingyenes regisztráció esetén pillanatok alatt létre lehet hozni egy szintén ingyenes e-mail címet, amely mellett felismerhetetlen marad az ember. Ugyanakkor a regisztráció megvéd a spamektől, melyekkel mindenki találkozott már, akinek van e-mail címe, s amelyek hozzászólásokban is próbálnak kényszerűen reklámanyagokat elhelyezni mindenféle oldalon – de ezek könnyen kivédhetők másképpen is, belső szűrőprogramokkal.

A Bárka felületén található, csak az online-on olvasható anyagok már műfaji problémákra is rámutatnak, amelyekkel minden, önálló online anyagot közlő szerkesztőség szembenéz: más az olvasó tőrészetára e szövegekkel szemben – legelőször is terjedelmi szempontból, még akkor is, ha nyilvánvalóan nagyjából ugyanaz a megcélzott olvasóközönség, mint a printelt folyóiratok esetében: a rövidebb szövegekre jobban vevők a képernyőről olvasók. Megfigyelhető ez a Látónál is (www.lato.ro). Önálló online tartalmaik többnyire rövid hírek, a rendezvényeiken készült képgalériák, blogbejegyzések. A folyóirat lapszámai 2005-ig visszakereshetőek, ráadásul megjelenéskor egyből felteszik a teljes számot, s bár ez a szerkesztők elmondása alapján eleinte képezett némi vitát közöttük (miért kell egyből az egészet feltenni, hátha így nem veszik meg a lapot, stb.), végül is éppen ellenkező, sikeres hatást váltott ki: többet adnak el a lapból azóta.

A miskolci Műút (www.muut.hu) folyóirat az idei év elejéig úgy működött, mint az előző csoportban tárgyalt lapok, régebbi számaik teljes egészében elérhetőek voltak, az újabbak meg

részleteikben. Emellett a szerkesztők a kezdetektől vezetnek egy blogot (muut.blog.hu), mely a lap körüli, a kéthavi megjelenéseknél némileg intenzívebb (irodalmi) élettel foglalkozik. Idén januárban pedig új formátumot vezettek be, amely a hazai lapkínálatban korábban talán csak a Balkon folyóiratnál volt ismeretes: képzőművészeti társlapot indítottak, amely csak az internetes kiadásban érhető el, ott azonban nyomdakész formátumban. A keresztségekben a Dülő nevet kapott lap első száma Tandori Dezső *Toulon* című munkájából közöl részleteket a lapszám teljes egészében, 22 oldalon. A társlap a „főlaphoz” hasonló esztétikus kiállításban jelenik meg, izgalmas kísérletnek tűnik.

Miközben lassan elérkezik a csak online formában létező lapokhoz, meg kell említeni még a Prae című lapot, amelynek nyomtatott változata mellett teljesen jogosan lehet beszélni a tökéletesen önálló prae.hu című portáljáról is – bár a webes felületen elérhető a nyomtatott szám, az oldal nem eköré épül, hanem teljesen önálló, ráadásul az irodalom mellett egyéb művészeti ágakat is átfogó tartalommal bír, önmeghatározásában is az áll: általános művészeti portál. Anyagai között hírek, recenziók, interjúk mellett nagy hangsúly helyeződik a különböző művészeti és kulturális eseményekről szóló beszámolókra, társlapjai, partnerei, szatellitblogjai révén pedig valóságos portálcsaládról lehet beszélni.

És ezzel elérkeztünk a csak a weben elérhető folyóiratokhoz, amelyek skálája napról napra nő, és bizonyára beláthatatlan, ezért a már az eddigiekre is fenntartott *teljesség igénye nélküli áttekintés* itt még fokozottabban érvényesül. Ma már ott tartunk, hogy fiatal írógenerációk, amelyek számára a nyomtatott laphoz való jutás pénz híján lehetetlen, az interneten rém egyszerűen tudnak összehozni saját fórumot, amely aztán remekül üzemel hosszú éveken át – rendszeres frissítésük okán kvázi-folyóiratokként. Ilyenek (voltak vagy ma is azok) a Telep-csoport (telep.freeblog.hu), az Előszézon-csoport (eloszezon.freeblog.hu), az Apokrif (apokrifonline.wordpress.com), a Kulter (www.kulter.hu), a Körhintakör (www.korhintakor.hu), a Hajtúkanyar (hajtukanyar.blog.hu), az Új Hormon (ujhormon.freeblog.hu), vagy Erdélyben a Másnapos Irodalmi Kör oldalai (masnapos.eu) – most természetesen csak azokat a csoportokat említtem, amelyek szerzői jelen vannak az irodalmi élet más fórumain is, vagyis az önjelölt írókkal, dilettáns csoportokkal nem, ami persze nem azt jelenti, hogy amit itt nem említettem meg, azt annak gondolnám, egyszerűen csak most nem jutnak eszembe, vagy ami nagyon is elképzelhető, még magam sem találkoztam velük. Ezek rendszeresen frissülnek a csoport tagjainak írásaival (vagy általuk kedvelt más szerzők írásaival), amelyeket műhelymunka-szerűen kommentálhatnak az esetenként a világ túlfelén tartózkodó társak vagy persze teljesen idegenek is; közlik, hogy a csoport tagjai mikor, hol lesznek láthatók, olvashatók; egyéb magukkal kapcsolatos híreket stb. Meg kell jegyezni, hogy a Debrecenben szerkesztett Kulter nem teljesen ilyen, mert bár érezhető mögötte egy nemzedéki baráti szerveződés, e lap sokkal inkább általános kiritikai oldal, mint a szerzők saját műveinek fóruma, műhelye.

Vagy ha műhely, egyértelműen kiritikai. Idősebb generációk sajnálhatják, hogy valamikor ilyen fórum nem állt rendelkezésükre.

Sajátos műhely a dokk.hu, a legismertebb versadatbázis, amelyet valamikor a már akkor is neves két fiatal költő, Jónás Tamás és Lackfi János hozott létre számukra kedves versek állandóan frissülő „antológiájaként”. Azóta a portál elképesztően sok szöveget tartalmazó óriássá változott, ahol a költők adatai is olvashatók, a verseket az olvasók bírálhatják, dicsérhetik, pontozhatják – nagy olvasottságát kétségtelen annak is köszönheti, hogy tulajdonképpen bárki feltölthet bármilyen verset, a legtöbben nyilván saját irományaikat. Ezeket a szerkesztőség idővel elolvassa, s vagy át-emeli saját anyagai közé (melyet MaradanDOKK néven neveznek), vagy nem (s a MúlanDOKKba kerül/marad), de akkor is olvasható, pontozható stb. marad, amennyire észleltem. Ezzel egy újabb

fontos pontjához érkezünk a webes olvasócsábításnak: tömegek képesek arra mozdulni, hogy rólok is szólhat a weboldal. Közhely, hogy verseket kevesen olvasnak, ellenben – legalábbis olyasmit, amit annak gondolnak – több tízszer annyian írnak. És égnek a megmutatás vágyától. Természetesen a legtöbben helyükön tudják kezelni a maguk hobbiját, de sokan vágnak irodalmi babérokra, hozzáértők megszólalására stb. S aztán meg sokan, persze, megsértődnek, vagy ordenáré hangnemben fakadnak ki, ha megjön a várva várt, de csöppet sem kedvező bírálat.

A litera.hu mint a legolvasottabb irodalmi portál is nyitott a feltöltésekre, bár a kezdeti lelkesedés után, gondolom, a hasonló rossz tapasztalatok okán a *Hadd szóljon!* rovat inkább csak csendesen működik a főoldal „mögött”, sosem szívárog be semmi sem a főoldalra ennek tartalmából. A litera naprakész, sőt naponta többször is frissül. Híreket, interjúkat, helyszíni szemléket közöl, rendszeresen írók és művészek vezetnek rajta naplót heti váltásban, van tárca- és kritikarovata, foglalkozik külföldi irodalmi hírekkel, és afféle központi tájékoztatói pontként is funkcionál: hírt ad folyóiratok új lapszámairól, az ingyen reklmáért cserébe pedig mindössze az adott lapszám szépirodalmi anyagaiból kér mutatóanyagot; ugyanígy friss könyveket is ajánl, ha abból egy rövid részlet színesítheti a lap irodalmi anyagát – ilyen módon gyakorlatilag megkerülhetetlen, népszerűsége töretlen, bár ehhez persze az is kell, hogy olvasóbarát szövegeket közöljön, és tekintsen el a mélyebb, vajt fülűbb tudományosságtól, ám mindezzel együtt mégsem érheti a szakmaiatlanság vagy az olcsóság vádja. Indulásakor (a portál 2002 óta üzemel) még saját szépirodalmi anyagai is voltak, illetve hosszabb tanulmányok/esszék közlésére is vállalkozott, mára azonban szembesültek a netes olvasóközönség rövidség iránti igényével, s eltekintenek ettől. Ellenben az egyre komolyabb intermedialis követelményeknek megfelelően mozgóképes tartalma is van (a litera tv), minden kommentelhető (regisztrálás után), valamint sok a kép is.

A portál körül szintén lapcsalád is épül. A Könyvesblog (konyves.blog.hu) kritikákat, recenziókat közöl döntően friss megjelenésekről. Az írólap projekt (irolap.hu) keretében kortárs szépíróknak hoztak létre honlapot. Jelen pillanatban 17 író webes jelenlétét gondozzák, köztük olyanokat, mint Nádas Péter, Esterházy Péter, Konrád György, Kemény István, Garaczi László, Darvasi László, Parti Nagy Lajos, Spiró György, Tolnai Ottó stb. A Hungarian Literature Online (www.hlo.hu) már a magyar irodalom iránti külföldi érdeklődőknek szól. Itt angolul olvasók találnak anyagokat magyar íróktól, magyar írókról. Különösen nagyszabású vállalkozás a Könyvkolónia (www.konyvkolonia.hu), amely a közösségi oldalak (iwiw, facebook) mintájára próbál közösségeket építeni, csak ezúttal nem feltétlen személyes ismeretség, hanem közös olvasmányélmények, kedvelt írók, művek alapján. Működési elve hasonló a másik, szintén nagyon népszerű magyar könyves közösségi oldaléhoz, a moly.hu-hoz. Egyrészt óriási könyvadatbázist tartalmaz mindkettő, címekkel, borítókkal, kiadási adatokkal, fülszövegekkel, szerzői adatokkal. Az oldal felhasználói megjelölhetik, mit olvastak, mennyire tetszett nekik, a program pedig sorra megmutatja nekik, a többi felhasználók közül kik azok, akik szintén kedvelik e műve(ke)t. Naplózhatják jelenlegi olvasmányaikat, recenziókat írhatnak, vagy közzétehetik azt is, mit szeretnének elolvasni, s ha esetleg nem férnek hozzá, talán akad a felhasználók között olyan, aki szívesen kölcsön- vagy eladná neki saját példányát. Szóval igen sok funkciója van ezen könyves közösségi oldalnak, s ennek megfelelően sok a felhasználó is. E felhasználók némelyike pedig (többnyire nem irodalmár vagy kritikus, hanem tanár, könyvtáros vagy tökéletesen más végzettségű/képzettségű) e közösség révén olyan olvasott blogot vezet az interneten, amelynek látogatottsága tútesz komoly irodalmi folyóiratok felületein. Rengetegen vezetnek könyvekkel foglalkozó blogot, sokan olvassák ezeket, tehát irodalomra, könyvre van igény, de ez sokszor nem találkozik a szakma ízlésével, ami nyilván jó is, meg rossz is – és nem feltétlen

lehet úgy kategorizálni ezen oldalakat, hogy az egyikben a szakma, a másikon meg a szórakozás dolgai zajlanak.

Ezek közül kiemelném az Olvasóterem címűt (www.olvasoterem.com), amely igényes és ízléses, és több moly.hu körüli olvasó közös vállalkozásának tűnik. Haszna irodalmárok számára is lehet.

A fontos portálok között meg kell említeni a Revizort, az NKA kritikai portálját (www.revizoronline.hu), amely az Alap által támogatott mindenféle művészeti képződmény felmérésére jött létre (tehát többféle művészeti ággal foglalkozik), de manapság már olyan dolgokat is szemlél, amelyeket egyáltalán nem támogat az Alap, mellesleg pedig kultúrpolitikai kérdésekben is megszólalnak a szerzői. Szintén többnyire kritikákkal jelentkeznek, kisebb részben interjúkat és híreket is közöl az origo.hu könyves melléklete, a Kötve-fűzve (<http://www.origo.hu/kotvefuzve/index.html>), amely az elmúlt év legizgalmasabb kezdeményezésének tűnik. Írói a könyves világból jönnek, hatalmas úrt pótolnak a világirodalom naprakész híreivel, eseményeivel, még úgy is, hogy csak egy-két cikkel frissül esetleg naponta.

A Spanyolnátha folyóirat (www.spanyolnatha.hu), bár a kezdetektől csakis online formában létezik, mégis úgy működik, mint egy print folyóirat. Negyedévente jelennek meg új számai, két szám megjelenése között az oldal csak csekély mértékben frissül hírekkel, aktualitásokkal, képgalériákkal. Negyedévente viszont bőséges anyagot zúdít az olvasóra. Több, nagyszabásúnak tűnő művészeti akciót szerveznek munkatársai állandóan, amelyeket az oldalon dokumentálnak, ma már könyvsorozatok is van. Érdekes módon a lap írásaihoz semmilyen módon nem lehet hozzászólni, s film- vagy hanganyagok is igen visszafogottan vannak jelen a portálon, ha egyáltalán vannak.

Mindenképpen üde színfolt az Irodalmi Centrifuga folyóirata (elofolyoirat.blog.hu). Egyrészt irodalmi, másrészt kulturális, harmadrészt polgárjogi kérdésekkel is foglalkozó – ha biztos lennék benne, hogy nem sértődnek meg, azt is megkockáztatnám, hogy feminista – portál, amely azonban egyáltalán nem csak nőkkkel foglalkozik, nem csak róluk/tőlük/nekik közölnek írásokat.

A Vajdaságban, Zentán szekerstik a zenta.org webfolyóiratot már 1999 óta. Rendszeresen frissül, és érdekes, izgalmas szövegek olvashatók benne, azonban mintha áttekinthetőség tekintetében adódnának némi gondok. Kárpátalján, úgy tűnik, számos blogján (pl. bdk.blog.hu vagy az ungparty.net, amely egyfajta rendszerezést is nyújt a költő és köre online jelenlétéről) leginkább Balla D. Károly költő vállalta magára a régió webes irodalmi jelenlétének fenntartását. Kassa központtal szerkesztik Rovart címmel a Rovás Alkotócsoport Netűjságját (www.rovart.com), amely csoportot képzőművészek alakították, de ma már irodalmárok is tagjai, így netűjságjuk is bővült irodalmi rovattal. Érdekeség, hogy a weboldal híján lévő Palócföld című Nógrád megyei irodalmi folyóirat anyagai ezen a fórumon jelennek meg a világhálón.

Az Erdélyben szerkesztett, Erdélyhez kötődő online folyóiratok közül az egy időben újra megújra lendületet vevő Erdélyi Terasz (erte.freeblog.hu, illetve www.erte.ro), majd az online-ná vált, utóbb ott is megszűnt A hét (www.ahet.ro) voltak a legismertebbek – mindkettő elérhető még, de már évek óta nem frissültek. A maiak közül a printből online-ná vált Irodalmi Jelen (www.irodalmijelen.hu) említendő mindenképp, amely egyike a legolvasottabb magyar irodalmi online oldalaknak, s amely, ha jól értem, ugyan már nem jelenik meg nyomtatva az újságárusoknál, azonban az oldal anyagaiból válogatott, a korábbi kézbe vehető lap kinézetét továbbvivő PDF-fájlból még mindig él a nyomtatott formátum – csak már otthon kell kinyomtatni. Az IJ igyekszik naprakész, igényes anyagokkal ellátni nap mint nap olvasóit, akikre három-négy hasábon is zuhog az információ, ha megnyitja az oldalt. Szintén számon tartható s az NKA által is támogatott az Előretolt Helyőrség (www.irodalom.org/eloretolthelyorseg/), de az oldal még eléggé félkésznek tűnik a külső szem számára.

Mint mondtam, ezen áttekintés nem vállalhatja magára a teljesség igényét, hiszen az internet naponta változik: új oldalak jelennek meg, régiek tűnnek el. A műfajok átalakulóban vannak, vagy talán már át is alakultak. A bevett szépirodalmi műfajok közül a tárca vagy a recenzió tökéletesen működőképes a neten, és nagy népszerűségnek örvendenek a versoldalak. Az olvasók kedvtelve vitáznak, hosszasan és megfontoltan, annak ellenére, hogy akár vissza is vonható, amit mondanak, illetve az anonimitás még a megfontolatlanságnak is teret engedhet.² A hosszú elbeszélések, esszék, tanulmányok azonban már kifutnak a türelmi időből, amivel a weben böngésző rendelkezik – a lábjegyzetelt tanulmányok meg aztán még külön is megpróbálják az olvasót, akkor is, ha jól van optimalizálva az anyag.

Az internet nyitottsága, demokratikussága persze vadhajtásokat is eredményezhet. Túlburjánozhat a divat, egy jól működő, profin kinéző és megépített weboldal akár még a rajta közölt szövegek sebélyességéről is elterelheti a figyelmet, nemkülönben egy kezdetleges oldalon a briliáns írások is észrevétlen maradnak – de ez az utóbbi kitétel persze ugyanígy érvényes a nyomtatott folyóiratokra és könyvekre is. A szakmának nincs oka pánikra, egyedül a nyomdák és a terjesztők aggódhatnak, de még ők sem nagyon. A szerkesztők, a szerkesztőségek, a műhelyek ebben a dömpingben is kitűnnek szakértelmükkel. Az irodalom terén az írásom bevezetőjében tárgyalt digitalizálási nehézségek miatt a filmeknél, hanglemezeknél tapasztalt kalózkodás elenyésző (különösen a szépirodalmi és a szaktudományos anyagokat illetően), ellenben egyre több könyvkiadó kínál letölthető könyveket – amelyeket a mifelénk még alig hozzáférhető kicsi kütyük, az elektronikus formátumú dokumentumokat olvasható, hordozható e-readerekhez is optimalizálják akár –, írói honlapokon pedig meg lehetőségek a régebbi kiadású, hozzáférhetetlen kötetek ingyenes letöltési lehetősége.

És ezzel még korántsem merítette ki a szakma az internet mai lehetőségeit. Valami azt súgja, nagyon jó dolgok is várnak ránk a jövőben az irodalmi kultúra online jelenlétét illetően. Amely kultúrát érzésem szerint az internet legfeljebb csak annyiban veszélyezteti, mint mondjuk a színház vagy a film. Azért persze csak legyünk ésszel, az sohasem árt!

Forming Presency Literary Reviews on the World Wide Web

Keywords: Hungarian online literary reviews, magazines, literary blogs, genres, text-types

In my essay I tried to show the main structure of the Hungarian online literary reviews, magazines and the most important literary blogs. First of all, I counted the problems of making online forms out of paper books, like the complex method of the book digitalization, difficulty of the use of character recognizer softwares etc. There are three types of online literary reviews: websites including only a glint of the printed version; sites belonging to printed reviews with some actual online content; and the last in the queue: online magazines, journals, blogs without any paper form. I wrote about the quandary about registered or free users, interactive pages, *intermedia* contents (moving pictures and sound in the hypertext flow), and differences between *.pdf* and *.html* extension files. Online publication needs new genres, new text-types. Longer narratives or essays are no longer readable in the world of Internet, because the methods of reading went thorough changes in the era of new media realization. Internet needs short, mostly actual news and reports, short stories, briefer narratives and poems. The most popular literary sites (like *litera.hu* or *dokk.hu*) know that the readers like to see their own writings next to the 'professional writers'. Of course, there are a lot of other questions coming up and around online publishing – and my work only wants to be a little review over this day by day renewing scene.

² Végig igyekeztem kerülni az írásban saját „házam táját”, de most e lábjegyzetben mégiscsak az általam is szerkesztett folyóirat egyik anyagát szeretném megmutatni, mely az ismert költő, k.kabai lóránt képregénysorozata körül kibontakozott vitát mutatja meg az alábbi elérhetőségen: <http://www.avorospostakocsi.hu/2011/01/01/kocka-es-a-haverok/>